

Skript

HISTORISCH TIJDSCHRIFT

Artikel: Alledaagse vrouwen: Modefotografie: Een betrouwbare bron bij kris en kras?

Auteur: Birthe Weijkamp

Verschenen in *Skript Historisch Tijdschrift*, jaargang 45.3, 8-11.

© 2023 Stichting Skript Historisch Tijdschrift, Amsterdam

ISSN 0165-7518

Skript Historisch Tijdschrift is een wetenschappelijk blad dat viermaal per jaar verschijnt. De redactie, bestaande uit studenten en pas afgestudeerden, wil bijdragen aan actuele historische debatten, en biedt getalenteerde studenten de kans om hun werk aan een breder publiek te presenteren.

COLUMN

Modefotografie: Een betrouwbare bron bij kris en kras?

Wie van mode houdt, wordt tegenwoordig overspoeld met beelden van kleding op onrealistische lichamen. Hoewel er de laatste jaren steeds meer aandacht is voor *body positivity/neutrality* en inclusiviteit zien we dit bij het overgrote deel van de modefoto's niet terug. Een foto wekt de schijn van realisme, een afdruk van de werkelijkheid. Nu weten we inmiddels allemaal dat beeldmateriaal wordt bewerkt, gefotoshopt, zodat zelfs de meest perfecte *celebrity* strakker en gladder oogt dan dat deze in werkelijkheid is. Zelf manipuleren we onze selfies door middel van filters en apps waarmee je een gezicht of lichaam 'mooier' kunt maken. Er wordt wel gesuggereerd dat jongeren tegenwoordig streven naar een onhaalbaar ideaal door deze overmatige blootstelling aan bewerkt beeldmateriaal.

Onrealistische lichamen als ideale kleerhanger voor modieuze silhouetten zijn al eeuwen *de rigueur*. Eigenlijk sluit de mode nooit aan bij het gemiddelde, en dat is ook niet het doel. Mode moet iets zijn om tegen op te kijken, in het onhaalbare ervan ligt juist de aantrekkingskracht. Schilderijen en modeprenten laten in de regel dan ook anatomisch onmogelijke lichaamsverhoudingen zien. Vanaf het begin van de twintigste eeuw maakte modefotografie langzaam een opgang, al werd de techniek nog lang zij aan zij met getekende figuren gebruikt. Bij oude foto's hebben we al snel het idee dat ze betrouwbarder zijn dan illustraties, fotoshop bestond immers nog niet?

De afbeelding op de volgende bladzijde is een voorbeeld van relatief vroege Nederlandse modefotografie. Het is een opname uit een serie foto's die is

gemaakt tijdens een modeshow in 1936. De show werd op 26 maart gehouden door modehuis Lampe, gevestigd op de Nieuwendijk te Amsterdam, en liet de collectie voor de lente en zomer van dat jaar zien. Verschillende lokale en landelijke kranten schreven recensies waarin uiteraard vooral op de kleding werd ingegaan en zo hier en daar een foto uit de reeks werd gebruikt. Opvallend is dat de fotostudio in de dagbladen niet werd genoemd, ook al was dit het bekende Atelier Merkelbach.¹

In 1913 startte Jacob Merkelbach zijn zaak op de vijfde etage van het nieuwgebouwde pand van de modefirma Hirsch & Cie. aan het Leidseplein (tegenwoordig de Apple Store). Als societyfotograaf legde hij veel bekende Nederlanders vast op de gevoelige plaat, ook maakte hij mode- en reclamefoto's.² Zijn archief is in beheer

van het Stadsarchief Amsterdam. Zo'n serie van een hele modeshow, waarvan een gedeelte in een apart albumpje is geplakt, is uniek binnen het oeuvre van Merkelbach, al is uit de beschrijvingen van de show op te maken dat niet alle modellen zijn gefotografeerd.³ Ook zijn de geposeerde foto's waarschijnlijk voor of na de show gemaakt in een studiosetting.

Op het eerste gezicht lijkt de foto die hier wordt besproken waarheidsgetrouw, maar schijn bedriegt. Wanneer je goed naar de heupen van het model kijkt, zijn aan weerszijden krasjes in de achtergrond te zien. Deze krasjes geven de oorspronkelijke lijn van de heup en taille weer, wat aangeeft dat de foto is geretoucheerd. Bij nadere beschouwing is een vergelijkbare aanpassing op bijna alle foto's uit de serie te zien: de heupen van de modellen zijn smaller gemaakt om nog beter aan te sluiten bij het modebeeld van die tijd.⁴

Retouches als deze werken het beste bij een groot contrast tussen voor- en achtergrond en werden vooral gebruikt om een silhouet aan te passen. Op het negatief kon het 'teveel' worden weggekrast en dit kreeg zo de kleur van de achtergrond.⁵ Het is een kwestie van IYKYK: wanneer je er eenmaal op gaat letten zie je ze overal.⁶ Waar het in de jaren 1930 vooral een versmalling van de heup betreft, zie je rond 1900 krasjes die rond het middel voor een onnatuurlijke wespentaille zorgen. Deze foto's worden niet zelden als 'bewijs' gebruikt voor het dragen van extreem strakke korsetten. Hierbij wordt vergeten dat men meer dan 100 jaar geleden ook al veelvuldig gebruik maakte van 'fotoshop' en dat modellen in hun natuurlijke vorm ook toen niet voldeden aan het onhaalbare modebeeld.

Is de situatie dan vergelijkbaar met het heden? Op zekere punten wel: net zoals nu werd beeldmateriaal aangepast, net zoals nu is het ideale modebeeld voor bijna niemand haalbaar en net zoals nu zal niet iedere leek hebben doorge-

had dat foto's werden bewerkt. Toch zijn er grote verschillen: de hoeveelheid en frequentie van beelden waaraan men wordt blootgesteld ligt nu veel hoger. Dit komt mede door onze digitale wereld vol beeldschermen en apps waarbij de nadruk op het visuele ligt. Een andere reden -en daarnaast een groot verschil met het verleden- is het gemak waarmee foto's gemaakt en bewerkt kunnen worden. De analoge foto's van de modeshow bij modehuis Lampe zijn gemaakt en geretoucheerd door een topfotograaf, toch kun je de aanpassing met het blote oog herkennen. Wij kunnen met een smartphone en de juiste app minder in het oog springende retouches uitvoeren. Hier komt nog bij dat op sociale media iedereen tegenwoordig model kan staan voor zijn eigen moderevue en dat zelfs het gemiddelde vakantiekiekieje lustig wordt bewerkt. Het zien van geïdealiseerde beelden is daarmee de standaard in plaats van de uitzondering geworden. Voor het gebruik van zowel historische als moderne foto's als bron voor onderzoek maakt dit verschil niet zo veel uit. In beide gevallen lijkt het een 'realistische' bron, maar moeten met de nodige argwaan worden bekeken.

Birthe Weijkamp studeerde kunstgeschiedenis en rondde de master Museumconservator af aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Al tijdens haar studie specialiseerde zij zich in modegeschiedenis. Ze maakt als zelfstandige tentoonstellingen over, en doet onderzoek naar, historische kleding. Naast freelance opdrachten werkt ze als docent aan de Universiteit van Amsterdam, waar ze onder andere de minor modestudies coördineert.





Model van modehuis Lampe. Bron: Stadsarchief Amsterdam. Atelier J. Merkelbach, maart 1936.

Eindnoten

1 'Modeshow bij de firma Lampe', Gooi- en Eemlander: Nieuws en Advertentieblad (25-03-1939);
 'Afwisseling en verrassingen, Modeshow bij de Gebr. Lampe', Algemeen Handelsblad (26-03-1936);
 'Een welverzorgde Modemiddag', De Telegraaf (25-03-1936);
 'Een groet van de lente-blossom time bij Gebr. Lampe', De Tijd: Godsdiensdag- staatkundig Dagblad (27-03-1936);
 'Modeshow bij Lampe', Nieuwe Vlaardingsche courant (27-03-1936);

'Voor de Vrouw', Soerabaijasch Handelsblad (07-04-1936)

2 Annemarie den Dekker, *Modepaleizen in Amsterdam, 1880-1960* (Bussum 2007), 91.

3 Zie voor de gehele collectie Merkelbach: Stadsarchief Amsterdam, Inventarissen, 10164 Collectie J. Merkelbach. Het album is te vinden onder: Inventarissen, 10054 Collectie Stadarchief Amsterdam: Albums, nummers 010054000232 t/m 010054000245

4 Stadsarchief Amsterdam, Inventarissen, 10054 Collectie Stadarchief Amsterdam: Albums, nummers 010054000232 t/m 010054000245

5 Stadsarchief Amsterdam, 'Retoucheren' 23-04-2019, <https://www.amsterdam.nl/stadsarchief/stukken/mode/retoucheren/>, (geraadpleegd 17-7-2023)

6 IYKYK is een populaire afkorting voor 'if you know you know' oftewel alleen als je iets kent dan weet/zie je het.